

Etnološka biblioteka

Knjiga 61

Urednik
Miroslav Niškanović

Recenzenti
prof. dr Saša Nedeljković
prof. dr Danijel Sinani

*Recenzentska komisija za etnologiju i antropologiju
Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu*

prof. dr Vesna Vučinić
prof. dr Dragana Antonijević
Dr Mladena Prelić, viši naučni saradnik

Uređivački odbor

Prof dr Mirjana Prošić-Dvornić (Northwood University Midland, SAD), prof. dr Ivan Kovačević (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), prof. dr Dušan Drljača, Beograd, prof. dr Mladen Šukalo (Filološki fakultet Univerziteta u Banja Luci, RS, BiH), prof. dr Bojan Žikić, docent (Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu), dr Petko Hristov (Etnografski institut s Muzej, BAN, Sofija, Bugarska), dr Mladena Prelić (Etnografski institut SANU, Beograd), dr Miroslava Lukić-Krstanović (Etnografski institut SANU, Beograd), prof. dr Dimitrije O. Golemović (Fakultet muzičke umetnosti, Beograd), dr Srđan Katić (Istorijski institut, Beograd).

Štampanje publikacije finansirano je iz sredstava
Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije

OGLEDI O JUGOSLOVENSKOM KULTURNOM NASLEĐU

Zbornik radova sa naučnog skupa
OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA

Uredio
Ivan Kovačević

Beograd
2012

Naučni skup:

**OKVIRI KONSTRUISANJA JUGOSLOVENSKOG
KULTURNOG NASLEĐA**

Programski odbor:

Prof. dr Bojan Žikić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu (predsednik)

Prof. dr Ljubomir Dimić, Odeljenje za istoriju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Dr Ljiljana Gavrilović, Etnografski institut SANU

Dr. Ljubomir Hristić, Institut društvenih nauka, Beograd

Prof. dr Ivan Kovačević, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr. Lidija Merenik, Odeljenje za istoriju umetnosti,
Filozofski fakultet u Beogradu

Organizacioni odbor:

Prof. dr Miloš Milenković, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

Prof. dr Vladimir Ribić, Odeljenje za etnologiju i antropologiju,
Filozofski fakultet u Beogradu

Ljubica Milosavljević, istraživač saradnik, Institut za
etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu
(sekretar)

Ovaj Zbornik predstavlja krajnji rezultat naučnog skupa pod naslovom "Okviri konstruisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa" održanog 8. devcembra 2011. godina na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Skup je realizovan u okviru projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije.

Namera organizatora ovog skupa, Odeljenja za etnologiju i etnologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta je bila da se otvori naučna rasprava o jugoslovenskom kulturnom nasleđu u prvoj godini realizacije projekta, da bi se u drugoj godini akcenat stavio na istraživanje konkretnih fenomena koji pripadaju tom nasleđu što bi omogućilo da se u poslednjoj godini projekta ponovo organizuje naučni skup koji bi rezimirao istraživanja i doneo određena mišljenja i preporuke o određenju jugoslovenskog kulturnog nasleđa.

U tom cilju Organizacioni odbor je pozvao istraživače iz više naučnih i kulturnih organizacija i jedinica da učestvuju na održanom skupu. Profesor Ivan Kovačević, rukovodilac projekta "Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa" Ministarstva kulture, informacija i informacionog društva Republike Srbije, je pozvan da održi plenarno predavanje u kome bi predstavio okvire definisanja jugoslovenskog kulturnog nasleđa kao polazište za dalja proučavanja i diskusiju u okviru samog naučnog skupa.

Organizacioni odbor je pozvao stručnjake iz više naučnih i kulturnih ustanova da uzmu učešće na ovom skupu i to: sa Odeljenja za Istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, sa Odeljenja za istoriju umetnosti Filozofskog fakulteta u Beogradu, sa Fakulteta za kulturu i medije Megatrend univerziteta Beograd, iz Etnografskog instituta SANU, iz Instituta društvenih nauka, iz Muzeja istorije Jugoslavije i iz Instituta za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Na skupu je, uz jedno plenarno predavanje, podneto i 11 naučnih saopštenja koji se ovim zbornikom predstavljaju naučnoj i široj javnosti.

Prof. dr Bojan Žikić
predsednik Organizacionog odbora

Gordana Gorunović

Odeljenje za etnologiju i antropologiju

Filozofski fakultet

Univerzitet u Beogradu

ggorun@open.telekom.rs

Sećanja na Omladinske radne akcije kao element jugoslovenskog nasleđa: iz perspektive učesnika i aktiviste¹

Apstrakt: Virtuelna sećanja na Omladinske radne akcije iz perioda SFRJ, kao značajan element u savremenim zamišljanjima jugoslovenskog kulturnog nasleđa, ovde se posmatraju kroz prizmu ličnog narativa jednog individualnog aktera, bivšeg učesnika ORA, koji u periodu postsocijalizma i društvene tranzicije simultano deluje kao kulturni preduzetnik na nekoliko različitih, ali uzajamno povezanih nivoa: globalnom, kao kreator nekoliko tematskih veb sajtova, pre svega, foruma o nekadašnjim radnim akcijama, i lokalnom – kao pokretač novih udruženja građana i volonterskih akcija; te na profanom i svetom planu. Nit koja povezuje tako različite i naizgled oprečne vidove javnog delanja u aktuelnim uslovima (Internet i negovanje sećanja na ORA; cr-

¹ Ovaj rad je nastao na osnovu istraživanja koja su sufinansirana iz projekta Ministarstva kulture RS: *Definisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa* i Ministarstva prosvete i nauke RS: *Antropološko proučavanje Srbije – od kulturnog nasleđa do modernog društva* (177035).

kvograditeljstvo u lokalnoj zajednici) je upravo volonterski rad koji se inspiriše konceptom i praksom dobrovoljnog rada omladine iz perioda socijalizma. Životna priča subjekta reflektuje teme i motive koji su relevantni za razumevanje kako narativne konstrukcije identiteta u ravni pojedinca, tako i značenja, odnosno značaja njegovog delanja u virtuelnom i društvenom polju intersubjektivne komunikacije.

Ključne reči: Omladinske radne akcije u SFRJ, Internet, Bilten ORA SFRJ – Leksikon ORA mitologije, Akcijaš, lični narativ, nova udruženja građana i nove radne akcije u postsocijalističkom periodu

Uvod

U odnosu na priču koja će biti ispriповедana, moja pozicija je u antropološkom smislu kontroverzna budući da je posredi uloga "dvostrukog" ili čak višestrukog "pripadnika"²: naime, bila sam učesnik omladinskih radnih akcija u periodu 1979-1983 i član foruma *Bilten ORA SFRJ – Leksikon mitologije omladinskih radnih akcija*,³ jedinog Internet sajta koji je posvećen isključivo ovom fenomenu

² Vidi Slobodan Naumović, "The 'Double Insider Syndrome' Or Is Romanticist Heritage the Primary Source of Ideologised Discourses in Balkan Ethnology", *Zbornik Filozofskog fakulteta*, Knjiga XIX, Serija A, Beograd, 1997, 319-351.

³ Na Internet adresi http://bilten-ora-sfrj.com/public_html/index.php

iz perspektive učesnika. Pripovest koja sledi, međutim, nije autobiografska već je pretežno biografska i zasniva se na ličnom narativu o životu i aktivnostima glavnog "učesnika", osnivača i administratora Foruma čije je korisničko ime Akcijaš.⁴ Nakon konsultacija s njim, dobila sam dozvolu da u radu koristim njegov "nadimak".⁵

⁴ Narativ se zasniva na intenzivnim intervjuima koje sam vodila sa Akcijašem u Kikindi od 7. do 12. novembra 2011. godine. Koristim ovu priliku da još jednom zahvalim mom ključnom informantu na dobroj volji i spremnosti da sa mnom podeli svoju životnu priču., kao i na prilici da posetim i fotografisem značajne lokalitete u gradu i okolini – staro, tj. prvo naselje ORA Kikinda na Aerodromu (Trakserov salaš), Simićev salaš i novo naselje u okviru SC "Jezero", koje je pre nekoliko godina obnovljeno i pretvoreno u hostel. Moj kratak boravak u Kikindi se podudario sa gostovanjem tematske izložbe "Ustanak u severnom Banatu 1941.", koja je otvorena 3. oktobra 2011. u Narodnom muzeju u Zrenjaninu. "Izložba obuhvata trodimenzionalne predmete (najviše oružje), fotografije, dokumente i ostalu arhivsku građu o pripremi i toku ustanka u severnom Banatu 1941. godine." Izvor: zvanična prezentacija Narodnog muzeja Zrenjanin <http://www.muzejzrenjanin.org.rs/sr/aktivnosti/189/izlozbe.html>. Jedno od poprišta događaja o kojima izloženi materijal svedoči je i Simićev salaš, memorijalno mesto na kojem se nalazi spomenik poginulim partizanima iz ustaničkog odreda.

⁵ "Ako je priča afirmativna za vreme ORA, vrlo rado bih se uključio u nju, a ako budem bez lica u istraživačkom radu, to bi mi još više godilo. Nije mi do eksponiranja, ali te neću odbiti šta god da je" (Akcijaševe reči u našoj privatnoj prepisci).

Naše virtuelno poznanstvo datira iz doba postojanja sajta *Leksikon YU mitologije*, tj. mrežnog izdanja publicističkog projekta koji su započeli gđa Dubravka Ugrešić i njeni saradnici još 1989, a koji je na Internetu zaživeo 2001. godine. Glavni rezultat tog projekta je knjiga pod istim naslovom u izdanju izdavačkih kuća "Rende" iz Beograda i "Postscriptum" iz Zagreba (2004).⁶ Učesnici i simpatizeri nekadašnjih omladinskih radnih akcija sa teritorije bivše SFRJ i iz dijaspore počeli su se "okupljati", družiti i "upoznavati" na tom sajtu. Slali su svoje tekstualne priloge u okviru zadatih leksija i otvarali nove u vezi sa tematikom radnih akcija (lična sećanja o učešću na ORA; organizacija brigada; ikonografska obeležja brigada i akcija – značke, amblemi, bedževi, grbovi, zastave; priznanja; radne aktivnosti na trasi; svakodnevni život i društvene aktivnosti u naselju; akcijaška "supkultura", rituali, folklor, žargon, itd). Tako se začela ideja o potrebi osnivanja sajta forumskog tipa koji bi bio isključivo posvećen obnavljanju ličnih uspomena, iskustava i "pokidanih veza" između učesnika, razmeni informacija (izvornih tekstova, fotografija, filmova, muzike i drugih svedočanstava) i kreiranju afirmativne slike u javnosti o radnim akcijama kao jugoslovenskom fenomenu, nasuprot do tada dominantnoj negativnoj slici, zasnovanoj umnogome na predrasudama, stereotipima i neznanju.

⁶ Vidi o tome na adresi 2.0 mrežnog izdanja *Leksikona YU mitologije*, koji uređuje i održava g. Željko Serdarević, http://leksikon-yu-mitologije.net/fenomen_leksikon_n

Jednog dana u proleće 2007. na sajtu Leksikona YU mitologije osvanula je nova leksija – "Osnovan Bilten ORA SFRJ" s adresom novog sajta i pozivom za registraciju. Akcijaš, koji je neko vreme "pekao zanat" u svojstvu moderatora na *MyCity*, tech forumu o računarima, osetio se pozvanim i konačno spremnim (u smislu potrebnog računarskog znanja) da osnuje, vodi i uređuje sopstveni forum. Njegovi glavni motivi su bili da kreira bezbedno "mesto" i "opuštenu" atmosferu koja će omogućiti virtuelne i stvarne susrete starih akcijaša, javno pisanje o ličnim iskustvima sa radnih akcija "bez stida i krivice", tj. straha od stigmatizacije, ispravljanje kolektivne "nepravde" nanesene "imidžu" dobrovoljnog omladinskog rada u periodu jugoslovenskog socijalizma, kao i sabiranje dokumentarnog materijala o fenomenološkoj istoriji, značenju i značaju ORA.⁷

Akcijaš je počeo da koristi računar i Internet 2004. godine i prva fraza u njegovoj pretrazi bila je "radne akcije": tragao je za informacijama o nekadašnjim ORA i akcijašima, o izgubljenim, ali ne i zaboravljenim prijateljima iz cele Jugoslavije. Ono malo informacija koje su se mogle naći na pojedinim forumima bilo je izrazito negativno i

⁷ Jedan od najboljih poznavalaca i istraživača omladinskih radnih akcija u zemlji je sociolog Srećko Mihailović. Vidi Srećko Mihailović, *Omladinske radne akcije. Rezultati socioloških istraživanja*, ПС SSO Srbije, Beograd, 1985; Слободан Селинић, "Живот на оmlадинским радним акцијама у Југославији у периоду 1946-1963", *Архив*, год. VIII, бр 1-2, Архив Србије и Црне Горе, 2007, 119-137.

nepovoljno, tačnije, bilo je mnogo "pljuvanja" na račun dobrovoljnog omladinskog rada i učesnika ORA, predrasuda i negativnih stereotipa. Želeo je i da pronade "staru muziku" u mp3 formatu, poput nezvanične himne jugoslovenskih akcijaša "Hej, haj brigade" u izvođenju Ivice Bobinca⁸, da obnovi kontakte sa drugovima i drugaricama iz mladosti, kao i da doprinese otklanjanju negativne medijske slike o radnim akcijama i akcijašima.

Mala grupa sa Leksikona YU mitologije se tako "prese-lila" na novo "mesto" u cyber prostoru, postavši jezgro virtualne zajednice okupljene oko Biltena ORA SFRJ. Forum je normalno funkcionisao sve do kraja leta ili početka jeseni 2007, kada je jedna "havarija" na besplatnom serveru i hostingu za samo nekoliko minuta dovela do nepovratnog brisanja skoro celokupne baze. Administrator i uredništvo su u relativno kratkom roku izvršili novu registraciju domena i zakup prostora foruma na drugom, sigurnijem serveru, povratili staro članstvo i omogućili progresivan "rast" virtualne za-

⁸ Prema svedočenju Miljenka Jergovića, autor te pesme je sarajevski kantautor Slobodan Samardžić. "On je pjevao: *Laž ima kratke noge, ali zato ima krila, ona leti, leti, leti kao albatros*. Njegova karijera bila je sitnija, izvan Sarajeva za njega nisu ni čuli, ali bi se katkad pojavljivao u onim čudnim emisijama koje su počinjale u petnaest do sedam, a zvale su se 'Hej haj brigade', opet po pjesmi koja je pjevala o onima koji svoju zemlju srcem grade. Slobodan Samardžić obilazio je gradilišta omladinskih radnih akcija i pjevao brigadirima jer je tako bilo jeftinije, jer za njega i za još jednog s gitarom nije trebao ni razglas, niti je trebala bina." M. Jergović, *Historijska čitanka* 1, Zagreb, VBZ, 2006, str. 128.

jednice, koja u ovom trenutku ima 1950 članova i forumsku bazu od 72415 poruka u 4610 tema. Doneli su odluku, koja će se pokazati taktički značajnom u dugoročnom razvoju forumske zajednice, da forum delimično "sakriju" od javnosti: to znači da su određeni sadržaji – sekcije, potforumi i teme – vidljivi i dostupni samo registrovanim članovima. Time su u značajnoj meri smanjeni "upadi" spolja u "virtuelno naselje" i verbalni "napadi" negativno raspoloženih surfera ili gostiju sklonih da omalovažavaju, vređaju i psuju druge korisnike na političkoj i ideološkoj osnovi.

Prema Pravilniku, Forum "okuplja bivše akcijaše, nekada omladince koji su bili na nekoj od omladinskih radnih akcija organizovanih na prostoru SFRJ. To je doba naše mladosti. Kada kažemo 'naše mladosti', mislimo na period od pedesetih do osamdesetih godina prošlog vijeka". Forum, međutim, nije isključivo namenjen bivšim akcijašima: "Dobrodošli su svi zainteresovani, posebno nas raduje kada se prijavljuju mladi. Cilj nam je, pored druženja nekadašnjih akcijaša, da današnju omladinu upoznamo sa karakteristikama dobrovoljnog omladinskog rada, da putem naših tema sebi stvore pravu sliku o tome šta je nas motivisalo da idemo na radne akcije...".

Prema tumačenju osnivača i administratora Foruma:

"Bilten ORA SFRJ nije sredstvo nikakve i ničije političke propagande. Forum okuplja bivše akcijaše i sve ljude dobre volje – jugonostalgičare, neakcijaše, potomke biših akcijaša, simpatizere ORA i popularne kulture iz vremena socijalizma. Većina članova, bar aktivnih članova, su pripadnici srednje generacije, dakle, oni koji su učestvovali na radnim akcijama od šezdesetih do kraja

osamdesetih godina 20. veka. Po sastavu članstva, Forum je više-nacionalan – njegovi članovi su iz Srbije sa pokrajinama, BIH, Makedonije, Crne Gore, Hrvatske i Slovenije, kao i iz dijaspore.

Nisam hteo da Bilten postane deo nekog portala posvećenog Titu ili Jugoslaviji. Bilten ORA SFRJ je mesto gde je strogo zabranjeno bilo kakvo političko i ideološko strančarenje. Uklapanje Foruma u bilo šta što je ideologija – prošla, sadašnja, buduća – ne dolazi u obzir. Neću ideologiju, hoću prijateljstvo. Ulaškom bilo čije ideologije, Bilten bi se raspao 'u taku'. Malo li je sajtova gde se poubijaše na nacionalnoj, političkoj i verskoj osnovi! Pokazali smo na našem Forumu da je brisanjem ideologije moguće uspostaviti pomirenje.

Bilten je bio dobar rasadnik širenja akcijaških priča na Internetu. Na primer, sve stranice na Facebook-u su nastale kao epifenomen Biltena. Posle Biltena, slika o akcijašima iz jugoslovenskog perioda se drastično promenila. Pokazali smo da to nije bila grupa 'zavedenih' ljudi, razbili smo stereotipe o 'morcima sklonim alkoholu i devojkama sumnjivog morala' i posvedočili ličnim primerima da je to bila organizovana i solidarna zajednica ljudi koji rade dobrovoljno i iz ljubavi, a ne gomila pojedinaca sklonih 'devijantnom' ili 'orgijastičkom' ponašanju. Kikindske brigade kojima sam pripadao išle su na akcije zbog druženja: nikada nismo imali 'domaći zadatak' ili direktivu da se vratimo kući sa 'Veljkom' (tj. plaketom; najveće priznanje koje je brigada mogla da osvoji na ORA).⁹

⁹ Najprestižnije priznanje i "san" svih brigadira i brigada je bila plaketa "Veljko Vlahović" koju je Konferencija Saveza Socijalističke Omladine Jugoslavije (KSSOJ) dodeljivala najboljim brigadama svake godine. Na kraju svake smene, Skupština smene je na osnovu radnih rezultata i rezultata u društvenim aktivnostima predlagala određen broj brigada u zavisnosti od ukupnog broja

Bilten nije mesto 'buduće revolucije'. Ne vidim da je to njegova uloga. Nisam u duši revolucionar. Nisam jugonostalgijač; nostalgijačan sam prema radnim akcijama, a ne prema Jugoslaviji. Ja živim u Srbiji, u svojoj zemlji. To vreme je daleko iza nas. Moram da budem realan. Realnost je da mi živimo u našoj državi koja se i dalje rasparčava".¹⁰

Interpretativna (re)konstrukcija sadržaja jugoslovenskog nasleđa – kulturnog nasleđa iz perioda postojanja SFRJ – posle 1990-ih, u toku kojih se odvijala njegova progresivna destrukcija i dekonstrukcija, premešta se u sajber prostor. Odatle, sa Mreže, ona deluje i povratno utiče na društvenu stvarnost: virtuelna zajednica bivših akcijaša, učesnika ORA u SFRJ u periodu između pedesetih i osamdesetih godina prošlog veka, postaje stvarna zajednica, tj. društveni i kulturni pokret iz kojeg nastaju nova udruženja građana i nove radne akcije u zemlji i regionu. U novim istorijskim uslovima, izmenjenom društvenom, političkom i ekonomskom kontekstu, dobrovoljni omladinski rad koji je u periodu socijalizma imao značajne ideološke i političke funkcije redefiniše se kao ideološki neutralan i načelno apolitičan volonterski rad. Njegove deklarativne funkcije su: pomoć u razvoju lokalnih zajednica, socijalizacija omladine u postsocijalističkom periodu i obnavljanje ili (re)integracija rascepkanog i diskontinuiranog jugoslovenskog društveno-kultur-

brigada u smeni za "Veljka". Konačna odluka donosila se tek nakon leta, po završetku svih saveznih radnih akcija u zemlji. Izvor: <http://www.orbrasa.sajt.co.rs/nagrade-i-priznanja>

¹⁰ Iz intervjuja u Kikindi, 11. 11. 2011.

nog prostora, koji uprkos raspadu prethodne federativne države i socijalističkog sistema nije u potpunosti iščezao.

Životna priča

Akcijaš je rođen 1965. u Kikindi, gde je završio osnovnu školu i zajedničko srednje obrazovanje (kolokvijalno u Vojvodini, 9. i 10. razred), a usmereno obrazovanje u Železničko-obrazovnom centru (ŽOC) u Beogradu 1983. godine. Potiče iz radničke porodice sa železničarskom tradicijom od četiri generacije:

"Otac mi je bio bravar na železnici, stric mašinovođa i šef vuče vozova; deda radnik na nezi kola, baba popisivač kola, a praded a i prababa radnici na pruzi. Prirodan sled je bio da ćemo ja i moj mlađi brat od strica raditi na železnici. Bili smo i braća i drugovi – zajedno smo odrasli u dve kuće na istom imanju. Brat je bio na trećoj godini železničke škole, smer mašinovođa, i takođe akcijaš kada je poginuo 1984. na lokalnoj akciji u Kikindi, u okviru priprema za predstojeću sezonu ORA; dok je radio na nekoj škarpi, zemlja se odronila i zatrpala ga. Ispratili smo ga poslednji put, porodica, drugovi i kikindski brigadiri. Na njegovom sanduku je bila brigadirska majica na koju smo njegovi drugovi i ja stavili udarničke značke: priložio sam tri značke koje sam dotad osvojio na raznim omladinskim radnim akcijama.

Očeva loza su starosedeci, a majčina potiče iz Bosne, iz sela Grabašnica u Potkozarju, koje su ustaše spalile 1942. godine. Deda je bio učesnik NOR-a, u partizanima od 1942, tako da nije bio nosilac Partizanske spomenice 1941. Posle rata, 1946. stigao je sa porodicom i ocem kao kolonista u Vojvodinu, 'vozom bez voznog'

reda, u stočnim vagonima. Dobili su 2 jutra po glavi (1 ha=1,75 katastarskih jutara), ukupno 8 jutara, i kuću, švapsku, u selu Novi Kozarci u okolini Kikinde. U početku im je bilo mnogo teško; to je bilo doba prinudnih otkupa. Jedna godina s početka 1950-ih je bila posebno gadna i gladna; te zime, deda je morao da iseče sljeme od kuće da bi imao šta da loži kako se ne bi posmrzavali. Bio je inače nepismen i neobrazovan, proveo je život kao fizički radnik u kudeljari, ali vrlo dovitljiv i naučen da preživi. Po odlasku u penziju primao je, pored radničke penzije, i borački dodatak.

Majka mi je rođena u Novim Kozarcima 1947. Baba i deda su do smrti živeli u tom selu, deda je umro za vreme bombardovanja 1999. godine, a baba dve godine ranije. Majka je završila osnovnu školu i upisala srednju vaspitačku u Kikindi, ali nije mogla da je završi jer su joj roditelji bili lošeg imovinskog stanja. Njen otac jeste imao boračku penziju, ali nikada nije bio komunista. Dok je stanovala u đačkom internatu, majka je upoznala mog oca i udala se za njega 1965. godine.

Moji roditelji su skromno i čak teško živeli, ali su želeli da završim školu i da izađem iz sirotinje. Majka je u početku radila kao fizička radnica, a zatim je dobila posao prodavačice na trafici i tu je ostala sve do penzije. Roditelji su mi živeli u Kikindi do 1980. kada su se razveli. Majka je tad izašla iz zajedničke kuće, koju su ona i otac sagradili samo nekoliko godina ranije zahvaljujući kreditima i pozajmicama. Vratila se roditeljima u Nove Kozarce, a ja sam ostao s ocem. Imao sam tad samo 15 godina i teško sam podneo razvod roditelja. Iste godine je umro drug Josip Broz Tito.

Proveo sam ukupno 11 meseci na omladinskim akcijama različitog ranga, pokrajinskog, republičkog i saveznog.¹¹ Na pr-

¹¹ ORA "Kikinda '77", I smena, ORB "Kosta Sredojev Šljuka", pionir; ORA "Kikinda '79", I smena, ORB "Livac", pionir;

vu sam otišao 1977, kada sam imao samo 12 godina. Dotle sam redovno sa roditeljima ili preko škole letovao na moru u Bolu na Braču, gde su železničari imali svoje odmaralište, hotel 'Železničar', zatim u Rogoznici pored Šibenika i đlačkom odmaralištu u Stobreču kod Splita, kao i na Zlatiboru, ali tog leta nisu mogli da me pošalju na more zato što je trebalo uložiti novac u gradnju kuće. Bio sam nezadovoljan zbog toga, 'kenjkao' i dosađivao se sve dok se nije pojavio komšija, čika Iva (nije bio 'čika' nego stariji mladić, ali tako sam se obraćao svim starijim muškarcima), koji je bio štapski ekonom na ORA 'Kikinda'. Prihvatio sam njegov predlog; živeo sam i radio trideset dana kao jedan od najmlađih članova kikindske brigade 'Kosta Sredojev Šljuka' u naselju Trakser izvan Kikinde, na putu ka Bašaidu, pod šatorima. Bilo je četiri brigade iz regiona, iz Južnog Banata i Kikinde. Bio sam pionir i uglavnom sam nosio vodu na trasi, što nije bila laka dužnost jer se česma nalazila kod spomen-obeležja na Simićevom salašu (1941. Nemci su na tom mestu ubili 17 pripadnika partizanskog odreda). Brigadiri ORA Kikinda su 1977. gradili asfaltni put do spomenika; danas je to izletišta Kikindana i jedan od simbola ustanka i revolucije.

Sledeće godine, učestvovao sam sa svojim odredom izviđača 'Proka Sredojev' na smotri 'Izviđač u narodnoj odbrani', ko-

ORA "Kikinda '80", I smena, ORB "Titovi naftaši", fis; ORA "Borsko jezero '80", II smena, ORB "Feješ Klara"; ORA "Kikinda '82" I smena, ORB "Aleksa Radosavčev", fis; ORA "Deliblatski Pesak '82", III smena, ORB "Feješ Klara", brigadir; ORA "Kikinda '83", I-III smena, traser pri štabu ORA; SORA "Petrova Gora '85", II smena, ORB "Jovan Popović", brigadni traser; ORA "Skopje '86", Katlanovo, II smena, ORB "Vera Miščević" – Stara Pazova, Presednik Skupštine smene ORA.

ja je organizovana u Banatskom Velikom Selu 1978. Definitivno je sve bilo lepo, ali mi aktivnost u izviđačima nije predstavljala zadovoljstvo kao brigadirski i akcijaški život – jednostavno nisam osećao da pripadam svetu izviđača.

Ponovo sam učestvovao na ORA 'Kikinda 1979', kao brigadir kikindske ORB 'Livac'; ni ta akcija nije bila savezna po rangu, ali je po sastavu brigada u naselju na Trakserovom salašu definitivno bila jugoslovenska. Nisam imao nikakvu funkciju u brigadi, bio sam običan brigadir.

U leto 1980. učestvovao sam na dve različite akcije: u I smeni na ORA Kikinda kao član ORB 'Titovi naftaši' i referent za fiskulturu (u akcijaškom rečniku, fis ili fisko); u II smeni na Borskom jezeru, sa ORB 'Feješ Klara' iz Kikinde kao običan brigadir. Pauzirao sam godinu dana zbog pada sa bicikla pred sam početak ORA Kikinda 1981, a zatim 1982. otišao na ORA 'Deliblatski pesak' sa brigadom 'Aleksa Radovančev', gde sam takođe bio fis.

Naselje ORA Kikinda je 1982. dobilo drugu lokaciju: pošto je akcija zadobila rejting u gradu i okolini, grad je izgradio novo naselje, a barake je obezbedio Metanolsko-sirćetni kompleks (MSK), u to doba jedan od giganata socijalističke industrije. MSK je do tada imao svoje sedište koje je bilo u gradu, a fabrika van grada u izgradnji. Upravo tad je sedište fabrike prešlo u samu fabriku i barake su ostale prazne tako da su ih akcijaši dobili, a one su premeštene na mesto današnjeg Omladinskog naselja. U tom poslu su učestvovali i akcijaši. Novo brigadirsko naselje je premešteno u grad, na izuzetno lepu lokaciju kod sportsko-rekreativnog centra 'Jezero'. Te 1982. godine dobili smo gotove ali neuseljene barake, tako da su brigadiri posle redovnog rada na trasi, posle podne radili na dovršavanju naselja – opremili smo barake i gradili krug, nasipali šljunak, betonirali staze i sl. Tako je naselje ORA Kikinda postalo jedno od najlep-

ših i najopremljenijih omladinskih naselja u tadašnjoj Jugoslaviji, sa zatvorenim bazenom i nizom terena za različite sportove – mali fudbal, košarku, rukomet, odbojku, tenis itd. Ali, najlepše naselje u kojem sam boravio i radio jeste ono u Deliblatskoj peščari.

Dobio sam stalno zaposlenje 1983. kao otpravnik vozova u Debeljači, 'po nagradi'. Umesto Kikinde, dobio sam Debeljaču, stanicu koja je bliža Pančevu, zato što sam tri meseca tog leta proveo na radnoj akciji (kao štapski traser na ORA Kikinda) i sa zakašnjenjem se javio na dužnost. Bio sam mlad, bezbrižan, mangup koji je došao da se javi na posao u brigadirskoj uniformi okićenoj udarničkim značkama. Tako sam počeo da radim 120 km od kuće; redovno sam putovao tamo i nazad železnicom, i to je trajalo, uključujući period bolesti, do aprila 1985. godine.

Razboleo sam se 1984. Sve je počelo nakon operacije upaljenog slepog creva. Mučio me je intenzivan bol u predelu leđa. Primili su me kao hitan slučaj u Kikindu, odakle su me posle nekog vremena otpustili bez ikakve dijagnoze, sa preporukom da se 'odmaram' i 'odležim' nabez. Vratio sam se na posao iako se bol nije smanjivao, naprotiv. Nisam više mogao da putujem i da radim, pa sam otišao u Beograd, u bolnicu na Bežanijskoj kosi. Tamo su postavili dijagnozu – karcinom pluća sa metastazama na kostima i bubrezima, ali ja to nisam znao. Imao sam jake bolove, primao citostatike i 'konjske' doze morfinskih analgetika (heptanona). Majka je učinila sve da budem primljen na VMA, šta tačno ne znam, jer nikakvu vezu u toj ustanovi nismo imali. Najverovatnije je da su me primili iz sažaljenja zato što sam sin jedinac. Lekari su dugo krili od mene dijagnozu i pravo stanje moje bolesti; prošao sam prvu 'turu' citostatika i još ni tada nisam znao, sve dok kosa nije počela da mi opada. Odbio sam da primim peti ciklus terapije jer sam bio previše slab,

imao sam 43 kilograma i nisam verovao da ću to izdržati. U jesen 1984. izašao sam iz bolnice i otišao pravo kod majke u Nove Kozarce.

Bio sam vezan za krevet, ophrvan bolovima i 'navučen' na morfijum. Bez mog znanja, majka je po nekoj komšinici koja je redovno hodočastila poslala moju majicu u manastir Ostrog. U to vreme nisam bio kršten, niti sam verovao; bio sam Titov pionir i omladinac. Ta žena je ostavila majicu da prenoći ispod čivota Svetog Vasilija, zajedno sa uljem, šećerom i ko zna čime još. Kada se vratila sa hodočašća, donela je miropomazano ulje, šećer i neko kamenje iz manastira. Majka je stavila to kamenje pod jastuk na kojem sam ležao u bunilu; tog dana i te noći sam povraćao nebrojeno puta i padao u neko komatozno stanje. Ničeg od svega rečenog nisam bio potpuno svestan, to ću saznati od majke tek nekoliko godina kasnije, kao ni promena u mom izgledu: počeo sam da se izobličujem, bio sam siv, pa zelen u licu, mišići su mi se grčili kao da talasi prolaze kroz celo telo i noge; gledala si film 'Isterivač đavola', e, otprilike tako je izgledalo. Jedino čega se sećam je da mi je bilo mnogo loše, da sam stalno povraćao i da sam posle duple doze heptanona nekako zaspao. Ujutro, kada sam se probudio, prve reči koje sam izgovorio bile su 'Ja sam gladan'. Osetio sam glad prvi put posle nekoliko meseci.

Dugo vremena je majka krila od mene to što je učinila. U nekom momentu mi je sve ispričala, ali ni tada nisam postao vernik, niti sam se krstio. Trebalo mi je tri meseca da ustanem iz kreveta i iz mrtvih. Oporavak je bio postepen; prva funkcija koja mi se vratila bio je hod, dok je sa telesnom masom išlo sporije. U februaru 1985. sam se vratio na posao i opet su me poslali u Debeljaču. Tada sam morao da obavim sistematski pregled, uključujući analize krvi i urina; išao sam u Novi Sad a tamo nisu imali moju istoriju bolesti. Svi rezultati su bili uredni. Počeo sam normalno da

živim; nekoliko meseci posle zaključivanja bolovanja, tačnije početkom maja krenuo sam na 'Pohod odanosti Titovom delu', 120 km peške od Kikinde do Beograda: Kikinda – Bašaid, Bašaid – Zrenjanin, Zrenjanin – Čenta, Čenta – Pančevo i odatle do "Kuće cveća"; i to je bio prvi znak mog potpunog fizičkog ozdravljenja. Poslednju dozu heptanona primio sam po povratku iz Beograda, a ostatak sam vratio u Hitnu pomoć i 'skinuo' se sa njega zauvek, ali sam ponovo propužio jer je borba sa zavisnošću o morfijumu bila prilično mučna. Tog leta sam otišao na radnu akciju, na SO-RA Petrova Gora, kao traser ORB 'Jovan Popović'. To je bila goranska akcija, a naselje je bilo u okolini Karlovca, blizu Vojnića. Te godine sam postao šef stanice u Banatskom Velikom Selu, gde sam dobio kadrovski stan od firme.

U leto 1986. godine bio sam u Katlanovu, akcijaškom naselju nedaleko od Skoplja, kao običan brigadir ORB 'Vera Miščević'. Vodio sam dvanaest klinaca i nas dvoje odraslih iz Kikinde, a ostatak brigade su činili omladinci iz Stare Pazove. Radili smo škarpe pored magistrale i po gradu – kanale za telefone i slične infrastrukturne radove. Iskoristio sam godišnji odmor za akciju i zakasnio tri dana na posao. Disciplinska komisija me je kaznila drakonskom novčanom kaznom, a bila je i pretnja otkazom. Pretpostavljeni su mi saopštili da je gotovo sa radnim akcijama.

Počeo sam da se bavim pčelarstvom samoinicijativno još 1987. U jedno stablo pored železničke stanice doselio se roj pčela. Izvadio sam taj roj, premestio ga u jednu jedinu košnicu koju sam u tom trenutku imao i tako sam počeo da učim i da se učim na svojim greškama. Sada imam oko 130 košnica. Srpsko pčelarstvo je inače, po mom mišljenju, naprednije u tehničko-tehnološkom pogledu nego u susednim zemljama, u obrazovanju pčelara, u primeni noviteta, ali Srbija nema pčelarski institut za razliku od nekih zemalja u susedstvu: na primer, Rumuni imaju u Bukureštu institut za pčelarstvo koji je svetskih razmera".

Akcijaški aktivizam i crkvograditeljstvo : "Crkva je crkva, a kramp je kramp..."

"Ideja o krštenju je postojala još od detinjstva; majka je htela da me krsti, ali nikada to nije sprovela u delo. Baba je obično govorila da sam već kršten, to jest, da je to sveštenik učinio svaki put kada je dolazio da sveti vodicu za slavu. U našoj kući se redovno slavila Slava i drugi značajni verski praznici, Božić i Uskrs.

Međutim, moj deda po majci je učestvovao u rušenju katoličke crkve u Novim Kozarcima, pod prinudom Kompartije. Otprilike u isto vreme rušene su sve katoličke crkve i groblja proteranih Nemaca; bilo je to brisanje tragova o njihovom ranijem postojanju. Naseljeni kolonisti, koji su pristigli iz Potkozarja, Bihaća, Bosanskog Petrovca, Drvara, Mrkonjićgrada..., prošli su kroz velika ratna i ustaška zla, pa je verovatno bilo i revanšizma. Kada je moj deda otišao na mobu da ruši katoličku crkvu u svom selu, zvali su ga da hitno dođe kući. Kada je stigao kući, zatekao je svoje mrtvo žensko dete u kolevci; potpuno zdravo dete je umrlo iznenada! Deda je bio u žalosti i nikada više nije otišao da ruši tuđu crkvu.

Sve vreme dok sam bio bolestan nisam mnogo znao o svojoj bolesti jer se od mene krilo da imam karcinom. Tada nisam razmišljao ni o čemu, trpeo sam bolove. Kada sam ozdravio, tek posle nekoliko godina počeo sam da slažem kockice.

Trebalo je da idem u vojsku 1986, stigao mi je poziv iz vojnog odseka. Hteo sam da služim vojni rok, osećao sam obavezu prema dedi partizanu. Molio sam samo da ne dobijem Kosovo i obećali su mi da se to neće desiti, ali sam uprkos tome bio upućen u Prištinu. Zatražio sam tad da me pošalju na lekarski pregled na VMA, da se uradi procena moje vojne sposobnosti i tada sam srećo lekare sa Hematologije, sa odeljenja na kojem sam ležao. Le-

kar puk. Nedo Nunić je bio zapanjen kada je shvatio ko sam i rekao mi 'Prepoznao sam te samo po očima'. Rekao mi je da ne mogu da služim vojsku, ali da je neophodna hospitalizacija kako bi se izvršili svi potrebni pregledi i analize mog zdravstvenog stanja. Odbio sam to, izbegao ispitivanja i tek u Petrovaradinu dobio potvrdu da sam trajno oslobođen služenja vojnog roka.

Sledeća prilika za proveru je bila kada sam morao da snimim pluća jer se sumnjalo na zapaljenje. Rentgenolog mi je saopštio da nema ni traga karcinoma, u stvari, vide se samo neki ožiljci. Tada sam shvatio da se u moje ozdravljenje umešala neka viša sila, poverovao sam da me je spasilo čudo sveca.

Znao sam za porodičnu priču o mojoj tetki koja je umrla kao beba i hteo sam da se odužim, da ispravim grešku ako je neko moj pogrešio ili se ogrešio. Odlučio sam da se krstim 1992. u crkvi Sv. Nikole u Kikindi. Izabrao sam kršteno ime Vasilije. Pre toga nisam redovno išao u crkvu; jesam u detinjstvu, kada sam pomagao svešteniku i nosio crkvene ripide za Vrbicu, ali i to svega par puta. Kada se to pročulo u školi, deca su me ismevala i zvala "bogomoljcem", a učiteljica me je javno prozvala, izgrdila i poslala kod direktora na razgovor. Bolje je da ne pričam kako sam teško podneo to šikaniranje. Posle toga sam se povukao, otkrio druga interesovanja. Tek posle mnogo godina saznaću od prijatelja Mađara da su oni imali veronauku u katoličkoj crkvi, a srpskom detetu je bilo zabranjeno da nosi crkvene ripide za Vrbicu! Srbi su sami sebi uskraćivali pravo koje je bilo dato drugima ili im se tolerisalo.

Posle moje bolesti shvatili smo da treba biti bogobojažljiv. Sredinom devedesetih, jedno jutro dolazi majka sva usplahirena: sanjala je čoveka u belom sa dugom belom bradom, koji joj je rekao da hitno ode kući svojih roditelja i da u drugom dvorištu potraži nešto što tamo ne pripada, što je doneto sa drugog, svetog mesta. Seli smo u auto i krenuli u njeno rodno mesto. Naredba

čoveka iz sna je bila da se 'to' vrati tamo gde pripada. Majka je znala o čemu se radi: 'Ima jedan kamen na ulazu u svinjac'. Tamo smo našli kamen, stari, iskrzan; kada sam ga podigao, a bio je prilično težak, video sam uklesan krst i tekst napisan nemačkom goticom. Oprali smo ga i natovarili na automobil s namerom da ga odnesemo na mesto nekadašnjeg nemačkog groblja. Kada smo stigli tamo, uprtio sam kamen i nosio koliko sam mogao. Idući kroz bagremar nagazio sam na trn koji mi je probio patiku i zario se u petu; zbolelo me je i ispustio sam kamen: 'Gde je palo tu je i ostalo'. Na tom mestu je stajala mala žuta sveća, odakle sveća u čestaru? Zapalio sam je i odlučio da na tom mestu ostavim kamen. To je bilo još jedno vraćanje duga.

Upoznao sam sadašnju suprugu u januaru 1993, za praznik Svetog Vasilija Velikog, na krštenju moje sestre od tetke. Uzeli smo se posle tri meseca, a venčali smo se 1994, ali ne u crkvi nego u opštini. Godinama smo živeli u nadi da ćemo imati decu; lečili smo se, pokušali sve što smo mogli u državnim i privatnim klinikama. Oboje smo patili i na kraju digli ruke, teška srca pomirili se sa sudbinom.

Do 1999. godine bio sam šef stanice u Banatskom Velikom Selu; dve nedelje uoči bombardovanja unapređen sam u šefa stanice u Kikindi. Posle pet godina tražio sam od firme da me razreši te dužnosti, shvatio sam da me karijera više ne zanima, i molio da me vrate u Veliko Selo na prethodno radno mesto. Dotad nisam imao vremena da se bavim sobom.

Banatsko Veliko Selo nikada nije imalo pravoslavnu crkvu. Imalo je katoličku crkvu, koja je srušena 1949. ili početkom pedesetih. Pre rata, 99% stanovnika sela su bili Nemci katolici. 2004. sam došao na ideju da se u Velikom Selu počne graditi crkva i nadao sam se da ću to uspeti da pokrenem. U martu sledeće godine Njegovo Preosveštenstvo Episkop banatski gospodin Nikanor me je ovlastio i postavio za predsednika građevinskog

crkvenog odbora. Formirana je srpska pravoslavna opština i građevinski crkveni odbor.¹²

Opština je ranije dodelila plac SPC za gradnju buduće crkve, usred sela, gde je nekada bio park. Plac je bio neuslovan i zapušten, teren podvodan, zemljište lošeg kvaliteta. Započeli smo radove prema devizi: 'Daj da odradimo neke stvari za koje nam ne trebaju dozvole'. Crkva je crkva, a kramp je kramp, ali gradnja crkve podrazumeva kramp, kramp podrazumeva mobu, a moba je isto što i dobrovoljna radna akcija.

Radili smo prilično sistematski: u leto 2005. nasuli smo 986 kubika zemlje na placu. Pozvao sam nekoliko svojih prijatelja zaposlenih u firmama koje se bave čišćenjem kanala DTD. Oni su svojim mašinama dovezli potrebnu čistu zemlju, koja bi inače završila na deponijama, i tako smo izvršili podizanje nivoa zemljišta. Tada se pojavio i prvi donator, čovek sa bagerom. Planirali smo da se za Dan sela, 27. jul – od 1946. kada su se Bosanci doselili, taj komunistički praznik, dan ustanka naroda u BiH je bio i ostao praznik našeg sela – osveti tle.

Imao sam jaku želju da se 'odužim' svecu, da zahvalim svetom Vasiliju Ostroškom i molio sam crkveni građevinski odbor da crkva bude njemu posvećena. Moji prijatelji i sveštenik su me jednoglasno podržali i obratili se Vladičanskom dvoru. Vladika nije hteo ni da čuje zato što već postoji crkva posvećena svetom Vasiliju Ostroškom u selu Vojvoda Stepa pored Srpske Crnje. Došao je u selo da izvidi plac; u Mesnoj zajednici je održan skup naroda, sala je bila prepuna. Vladika se obratio narodu

¹² Vidi Internet prezentaciju Banatskog Velikog Sela i Hrama Sv. Vasilija Ostroškog, koju je Akcijaš osmislio i koju on uređuje, i posebno stranicu na adresi <http://www.banatsko-veliko-selo.com/spisak.html>

i otvoreno rekao da je hteo da crkva bude posvećena svetom Pantelejmonu, ali kad narod kaže, narod treba da se poštuje i dao je svoj blagoslov. To je za mene jedan od najvećih uspeha u životu, to jest, najveći uspeh u mom javnom životu. Ljudi iz crkve su videli da je namera čista, srpska i pravoslavna.

Planirali smo da 27. jula 2005. bude osvećenje tla i podizanje Časnog krsta; to je kanonsko pravilo i znak da je narod odlučio da dobije svoju crkvu. Molio sam Vladiku da izvrši besplatno masovno krštenje i Vladika Nikanor je pristao. Bio sam pozvan u kikindski manastir Sv. Trojice na neki praznik; posle liturgije zamolio sam ga odobri besplatno krštenje naroda.

Tog dana 27. jula 2005. je kršteno 147 duša. Gotovo svi ti ljudi su pre krštenja prošli kroz moju kuću da bi ih evidentirao i dao im uputstva. Železnica Srbije je obezbedila drveni hrastov krst za osvećenje, visine preko 2 m. Okupilo se tog dana nekoliko hiljada ljudi, gostiju, posmatrača i učesnika: na krštenje su došli mnogi iz okoline, iz Nakova, Kikinde i drugih mesta. Službu su vršila dvojica Vladika, Nikanor i Lukijan, i još 20 ili 30 sveštenika u njihovoj pratnji. Uoči osvećenja i tog dana padala je kiša, a ipak niko nije isprljao cipele. Loše vreme, vetar duva, ali se narod okupio; tu su bili ministar industrije, političari i biznismeni. Čita se molitva, Vladike činodejstvuju u pratnji svih tih sveštenika sa lepim glasovima. Obavljeno je osvećenje tla. Voditeljka programa je zamolila decu iz KUD 'Marija Bursać' da donesu krst. Kada su podizali krst, zraci sunca su ga obasjali, kao da je fleš sa nebesa bljesnuo; začuo se uzdah mase. Tog trenutka se razvedrilo i bio je divan sunčan dan.

Paralelno sa tim dešavanjima, mi smo odrađivali neke tekuće tehničke stvari. Para nismo imali. Projekat su mi obećali i, naravno, slagali me da će biti odrađen u roku i da neće mnogo koštati. Odugovlačili su početak izrade projekta oko šest meseci, od jula do januara 2006. Onda se sticajem povoljnih okolno-

sti pojavila druga firma, tj. projektant. Dipl. ing arhitekture gđa Mirjana Gruber je potpuno besplatno izradila idejno rešenje u svoje ime, a za kompletan projekat je tražila samo 1000 evra. Pošto je njen muž, građevinski inženjer i jedan od najboljih inženjera statičara u zemlji, bolestan, ona je poznata po tome što radi jeftino ili za džabe. Mirjana je legendarna; ako je neko zaslužio Božju milost, to su ona i njen muž.

Kompletna projektna dokumentacija nas je koštala 1800 evra. Crkva se, inače, od početka gradi dobrovoljnim priložima meštana, donatora i vernika, kao i dobrovoljnim radom neformalnih grupa građana i privrednih firmi, ali bez upliva i uplitanja političkih ličnosti ili organizacija.

Kada se ozbiljno pristupilo izradi projektne dokumentacije i početku izgradnje Hrama, moja supruga je ostala trudna, oko Sv. Jovana 2006. godine. Uopšte to nismo znali, saznali smo tek u aprilu. Ona je stalno bila pospana, a ja sam se zabrinuo. Bila je nedelja: moja majka je sugerisala da odemo u bolnicu kod ginekologa i tada smo saznali. Ali i dalje nisam verovao. Trudnoća je protekla normalno, ali ja sam stalno sumnjao da je to stvarno i istinito. Tada smo saznali i pol deteta, i znali smo da će se zvati Vasilije. Vasilije se rodio 20. oktobra, a krstili smo ga u sedmoj nedelji, spletom okolnosti, 9. decembra, na rođendan njegovog dede po majci. Kršten je na ledini, na crkvenom placu ispred Časnog krsta.

U međuvremenu su izvršene pripreme za gradnju crkve. Stizale su ponude i novac je redovno prikupljan; sajt o Banatskom Velikom Selu je u značajnoj meri doprineo širenju informacija o budućem Hramu i prikupljanju sredstava od donacija. Prva velika donacija, u iznosu od 21000 američkih dolara, stigla je od manekenke Maje Latinović, koja je napravila karijeru u SAD. Njen otac g. Vojo Latinović, koji je radio u Americi, prisustvovalao je svim razgovorima koje smo vodili sa građevinskim fir-

mama iz Kikinde i Zrenjanina, sa četiri firme ukupno koje su dale ponude. Prihvatili smo najjeftiniju ponudu, sklopili ugovor i 2007. započeli radove – mašinski iskop temelja i ručnu doradu iskopa, koja je izvršena višednevnom radnom akcijom meštana u ekstremno teškim uslovima: moralo se kopati 2 m u dubinu, da bi se u roku od 24 sata temelj napunio vodom! Taj posao je odrađen mimo ugovora; ugovorom je bilo predviđeno da građevinska firma radi od armiranja pa nadalje. Nadzorni organ, građevinski inženjer je svakodnevno bila prisutna i vršila provere. Radnici meštani nisu ni dinara tražili za svoj rad; poenta je u tome što su to odradili 'sirotinja' i g. Vojo Latinović. U međuvremenu, moj kum sveštenik Miodrag Lukić je kupio 50000 komada cigle i to je bila njegova donacija.

Crkva je inače već došla do krova. Predviđeno je da se pored Hrama izgradi Parohijski dom i Svetosavska sala. 2010. godine je istekao mandat predsedniku i članovima crkvenog građevinskog odbora. Više nisam želeo novi mandat jer sam shvatio da sam dostigao vrhunac svojih mogućnosti.

Praznik Svetog Vasilija Ostroškog, 12. maj je ustanovljen kao crkvena i seoska slava. Prvu slavu smo proslavili 2006. na crkvenom placu, gde su dvojica sveštenika obavila celu liturgiju. Dan sela je međutim ostao 27. jul, kada započinje manifestacija koja traje pet dana i obuhvata književne večeri, sportska takmičenja i koncerte u bioskopskoj sali.

Jedan od najsrećnijih trenutaka za mene je bio sam početak, osećaj da sam uradio pravu stvar: sâm čin osvećenja temelja, liturgija i polaganje povelje o gradnji Hrama u temelje crkve – na njoj piše datum, kod kojeg paroha, kojeg Vladike – kada je i moje ime ispisano na povelju i pohranjeno u temelje crkve. Ja sam živio punim životom, bez obzira na to što sam na kraju sveta. Smatram da sam vrlo srećan čovek, čovek koji je ispunio svoj život, od onog što sam sebi zacrtao kao cilj do onog što mi je život do-

neo i nametnuo. Sve je sada podređeno malom Vasiliju, ali to je bio jedan od najvažnijih trenutaka. Dete mi je totalno promenilo način shvatanja stvari u životu. Dotele sam prihvatao život normalno, onako kako dolazi; samo ponekad bih zastao i zapitao se 'Zašto i kome da stvaram?', a sada se sve to promenilo, želim da pružim mnogo toga svom sinu i znam da za njega vredi živeti i raditi.

2006. osnovao sam Pčelarsko društvo na mesnom nivou, u okviru Banatskog Velikog Sela, koje ima oko dvadeset aktivnih članova. Dve godine kasnije, 2008. osnovao sam i interesni forum Saveza udruženja pčelara Srbije.¹³ Forum u ovom trenutku ima 3257 korisnika.

Pčelarstvom sam počeo sasvim slučajno da se bavim 1987. godine, tako što mi je jedan penzionisani železničar izvadio roj i naselio ga u neku staru košnicu. Do 1990. godine sam 'pčelario' nakaradno, lutao u tipovima košnica i metodama pčelarenja, da bih te godine iz neznanja u toku zime izgubio sve pčelinje zajednice. Čim je granulo proleće, kupio sam osam zajednica u standardnim takozvanim LR košnicama i krenuo u prave pčelarske vode. Bivalo je tu kao i u svemu u životu, uspona i padova, dobitaka i gubitaka, ali sam u suštini samo napredovao. Možda je tu bio presudan taj takmičarski, akcijaški duh, možda potkozarska genetika ili banatska volja, ko bi to znao precizno.

Godine 2006. su moje kolege pčelari došli sa predlogom da osnujemo udruženje pčelara kod nas u selu. Iako nisam bio oduševljen novom obavezom, odlučio sam da krenem u tu priču, jer sam, kao osnivač srpske Pravoslavne crkvene opštine, bio dobro upućen u tematiku ustrojavanja nove organizacije. Bio sam predsednik osnivačke skupštine kao i prvi izabrani predsednik udruženja sve do marta ove godine, kada sam se svojevajno po-

¹³ Na Internet adresi www.spos.info

vukao. Od udruženja na papiru, pa do kraja mog mandata, udruženje je postalo vrlo zapaženo u svom radu i raznim akcijama, počev od akcije 'Očistimo Srbiju' pa do akcija ozelenjavanja, tj. pošumljavanja 'ničije' zemlje. Moja porodica i ja smo odnegovali preko 2000 sadnica evodije (prelepo parkovsko drveće koje jako medi i pogodno je za pčele); i u nekoliko radnih akcija smo te sadnice i posadili po selu i okolini. Osim tih sadnica, mnoštvo sam ih podelio od Požarevca i Kostolca, Zaječara, Kikinde... i ko zna gde još. Naravno, bez i jednog dinara interesa.

Udruženje danas ima stalan izvor finansiranja, svoje prostorijske, računar, video BIM... Sve u svemu, jedno napredno i savremeno udruženje.

Gde bi se recimo mogao još povezati 'deformitet' zaostao od ORA i pčelarstvo? Oktobra 2008. godine sam napravio još jedan internet forum, forum SPOS-Info. Forum sam osnovao i stvorio zarad poboljšanja uslova funkcionisanja Saveza Pčelarskih organizacija Srbije, zarad informacija potrebnih svakom pčelaru i korisniku pčelinjih proizvoda i za druženje pčelara. Dve godine sam ga besplatno razvijao kako sam najbolje mogao i on je postao nesto vrlo veliko, nešto što je prevazišlo sve forumne vrste u okruženju i to mnogo starije i renomiranije pre pojave ovog. Po isteku te dve godine, Forum SPOS Info sam poklonio Savezu kao svoj dar i dar svoje porodice u vlasništvo i na korišćenje. Kako svaka revolucija jede svoju decu, tako je i forum u jednom trenutku pojeo mene, pa sam odlučio da se sklonim. Nista strašno i ništa novo kod mene. To je moj znak raspoznavanja. Kad osetim da sam izvršio misiju koju sam sebi zacrtao kao konačni cilj, ja se povučem iz priče.

Za zasluge oko stvaranja najvećeg pčelarskog internet Info centra pčelara na Balkanu, dobio sam najveće priznanje koje pčelar pojedinac može da dobije od Saveza, diplomu 'Profesor Jovan Živanović', kao i Zlatnu medalju i zvanje 'Zaslužni pčelar'.

Trenutno nisam više aktivan ni u čemu, sem foruma Bilten ORA SFRJ. Verovatno je zamor materijala došao po svoj danak. Teško je štrčati.

Posle osnivanja foruma Bilten ORA SFRJ, prvo okupljanje članova foruma i drugih bivših akcijaša je organizovano u Kikindi, u Omladinskom naselju, 1. aprila 2008. godine¹⁴. Akcijaško naselje je tad bilo pod zakupom jedne građevinske firme koja je koristila menzu. Akcijašima je menza i bila potrebna; priredili smo doček za oko pedesetak gostiju i poslužili legendarnu marendu kao i nekad – paštetu, jogurt i četvrt hleba. Organizovali smo izlet na Trakserov salaš i obilazak Kikinde. Bilo je mnogo novinara i snimatelja – 'Kikindske novine', 'Danas', RTS – dopisništvo Kikinda, Radio Kikinda. Otada su okupljanja akcijaša u Kikindi postala nova tradicija; održana su četiri godine zaredom i svaki put su sve masovnija: 2011. je bilo preko 200 gostiju iz Srbije i bivših jugoslovenskih republika, čak i iz Slovenije. Organizacija okupljanja je u nadležnosti UG 'DO-RA' iz Kikinde, koje je osnovano na moju inicijativu: osnivačka skupština je održana 25. maja 2009. godine u Omladinskom naselju, u menzi. Tada je formirana i ORB 'Mita i Mikica', u čast dvojice kikindskih akcijaša koji su nesrećno nastradali: Mitar Trumbetaš sa nadimkom Mita je bio komandant ORA 'Palić 1983' i poginuo je u saobraćajnoj nesreći jula meseca te godine kada se vraćao sa sastanka komandanata na ORA 'Partizanski put'. Moj brat Mikica je poginuo na lokalnoj radnoj akciji u Kikindi 23. juna 1984. Svake godine okupljeni akcijaši evociraju uspomenu na njih i posećuju njihove grobove. Inače, kikindska

¹⁴ 1. april je bio proglašen za dan Omladinskih radnih akcija u SFRJ; tog dana 1946. započele su pripreme za izgradnju pruge Brčko–Banovići.

brigada koja nosi njihova imena je učestvovala na ORA 'Vrnjačka Banja 2011'¹⁵, ali pod zastavom DORA. Zastava ima grb nekadašnje ORA 'Kikinda', stilizovani pentagram, koji je karakterističan za memorijalni spomenik na Simićevom salašu.

Naredne godine, zajedno sa beogradskim i kikindskim akcijašima volonterima otputovao sam u BIH na Međunarodnu radnu akciju Visoko (MRAV). Najpre smo posetili Sarajevo, gde su me sarajevski akcijaši, aktivisti udruženja, dočekali kao počasnog gosta; uveli su me čak i u džamiju, gde sam imao priliku da razgovaram sa imamom.

Zeničko udruženje građana 'Zeleni okoliš' na čelu sa Mahmutom Čehajićem je oformilo Prvu zeničku ORB 'Maršal Tito' i planira organizovanje ORA Zenica 2012, po uzoru na nekadašnje savezne akcije – tri smene sa učešćem po tri brigade iz bivših republika – sa ciljem da se radi na uređenju reke Bosne. Prilikom posete otvaranju akcije MRAV¹⁶, dobio sam od zeničkog

¹⁵ Akcija je održana u junu 2011, a brigadiri su radili na uređenju Lipovačke reke. Međunarodnu omladinsku radnu akciju "Vrnjačka Banja 2011" je otvorio ministar Rasim Ljajić, takođe bivši akcijaš, koji je tom prilikom izjavio: "I, ne obnavljamo mi ovde ni Jugoslaviju, ni onu ideologiju, ni bratstvo i jedinstvo, ovo je prava afirmacija dobrovoljnog omladinskog rada". Izvor: *Politika online*, 28. 06. 2011. <http://www.politika.rs/rubrike/Srbija/Hej-haj-brigade.lt.html>

¹⁶ Međunarodna omladinska radna akcija volontera – MRAV, u okviru koje su brigadiri radili na otkopavanju bosanskih piramida na Visočici pored Visokog, održana je u Zenici 2010. Za organizaciju otvaranja MRAV-a bili su zaduženi UG "Zeleni okoliš", Klub veterana i prijatelja omladinskih radnih akcija i Prva zenička omladinska radna brigada, formirana dva meseca pre početka

udruženja posebno priznanje za zasluge – uradio sam im idejno rešenje za grb, amblem i značku, pa su me proglasili za prvog počasnog udarnika ORA 'Zenica 2012'.

Autorefleksivni komentar

"Da li sam ja čovek paradoksa? Nije meni uopšte problem da pričam o svojim životnim 'paradoksima' jer sam se uvek trudio da shvatim sebe i uglavnom uspevao u tome. Kada sam bio dete nadrljao sam zbog crkve, čak su me svojevremeno nazivali (klinci iz škole) i bogomoljcem.

Odrastao sam baš u takvim suprotnostima, da mi je majčina strana krajiška i partizanska, a očeva banatska, koja se nikad ni-

ove akcije. Zenički domaćini dočekali su goste – pedesetak učesnika MRV-a iz Beograda, Kikinde i Zrenjanina. Gosti su se upoznali sa omladincima Prve zeničke ORB, a nakon kratkog predaha i uručjenja zahvalnica od strane domaćina, posetili su spomenik brigadirke Jelene, koja je poginula na SORA Šamac–Sarajevo u mestu Jelina, a potom nastavili za Visoko. O akciji MRV, gost iz Srbije i jedan od "glavnih inicijatora" Akcijaš je rekao: "Cela priča o MRV-u, zapravo je krenula 2007. godine kada je otvoren Internet forum *Bilten ORA SFRJ*, koji se bavi historiografijom omladinskih radnih akcija na teritoriji bivše nam drage zemlje. Godinu dana posle, u Kikindi smo organizovali prvo okupljanje brigadira sa prostora ex Jugoslavije, a odazvali su nam se gosti iz Srbije, Makedonije i BiH. U minule tri godine u Srbiji smo organizovali nekoliko omladinskih radnih akcija međunarodnog karaktera, i evo sada smo učesnici MRV-a u Visokom". Izvor: *Naša riječ – nezavisne novine*, 15. lipanj 2010.

je odrekla slave, Uskrsa i Božića i pored svih pritisaka. Nikad nisam bio komunist, no nikad nisam bio ni verski fanatik, ali sam bio akcijaš sa žuljevima i udarnik i sve to voleo jednako kako volim i svoju Crkvu, kao i objekat koji sam počeo da gradim. Moguće je da su te dve stvari (valjda jedino u meni na celom svetu) nadopunile jedna drugu. Dobrovoljni rad se i u gradnji crkve koristi jednako kao što se koristio i na ORA. Što se tiče učvršćivanja pravoslavlja u meni, mislim da sam ti pričao. Bio je Akcijaš jako bolestan u mladosti i da mu nije bilo vere, Boga i Svetog Vasilija Ostroškog, verovatno da ne bi sad pravila ovo istraživanje. Šta reći, ako sam trinaest godina bio bez dece i supruga mi ostane trudna upravo u vreme kad sam započeo aktivnosti za početak gradnje?! Slučajnost? Sklopile se kockice? Pa, ja ne bih rekao...

Mislim, opet nisam siguran, da ne bi trebalo te dve stvari mešati, mada svi to znaju. Ne stidim se ni jedne strane, ni bosanske ni banatske, ni akcijaške, a još manje srpske, verske i nacionalne. Bilo je takvih pitanja i ranije, i moj odgovor je uvek bio prost: Recite mi kojeg dela sebe treba da se odreknem da bih zadovoljio nečije stavove? Akcijaškog ili crkvenog? Ja ne bih ni jednog... niti ću."¹⁷

Komentar istraživača

Dakle, jedan čovek, jedna priča, jedno svedočenje i iskustvo; priča dovoljno elokventna da govori po sebi i za sebe, i u ime nevidljivog a prisutnog subjekta, čiji je "glas" u tekstu predstavljen prvim licem jednine. Ali ima nas dvoje u procesu njenog nastajanja, zapisivanja i konačnog nara-

¹⁷ Iz naše privatne prepiske.

tivnog uobličavanja. To me čini odgovornom: strahujem, priznajem, i od toga da ne upropastim njene potencijale svojim komentarima u pokušaju da je uokvirim, da joj dam bar obrise antropološke, kontekstualne interpretacije iskustva subjekta u polju intersubjektivne komunikacije.

Narativ obiluje mnoštvom tema, simboličkih predstava, antitetičkih slika i psihološki generisanih ambivalencija koje otvaraju neka potencijalno plodna pitanja. Glavne ili bar najupadljivije teme i motivi koji se mogu iščitati iz ličnog narativa individualnog aktera su: povezanost i prožimanje globalnih i lokalnih procesa; uloga nekadašnjih radnih akcija i volonterizma u novim društvenim uslovima; zamišljanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa; "pregovaranje sa identitetom", ili odnos između elemenata tog nasleđa, s jedne strane, i elemenata nacionalnog identiteta (srpsko etničko poreklo i pravoslavlje kao najbitnije komponente), s druge; društvena i kulturna napetost između banatskih starosedelaca i bosanskih doseljenika i sindrom "krivice" zbog proterivanja Nemaca projektovane na koloniste kao unutrašnje Druge; motivi "greha" i "kazne" u prošlosti (rušenje nemačke katoličke crkve posle rata i smrt nedužnog deteta), stradanja i katarze kao "iskupljenje" verom u sadašnjosti (teška, letalna bolest i čudesno izlečenje zahvaljujući natprirodnoj intervenciji sveca; krštenje; crkvoograditeljstvo; začće i rođenje sina).

Junak naše priče je evidentno javni delatnik, kulturni i duhovni preduzetnik koji podjednako deluje na lokalnom i globalnom nivou – u okviru svoje lokalne zajednice, grada, pokrajine i regije, kao i na Internetu.

Potom, radne akcije kao važan medijum u socijalizaciji omladine i jedan od faktora integracije jugoslovenskog transnacionalnog ili anacionalnog identiteta u periodu socijalizma, za našeg subjekta su i najvažniji činilac u njegovom ličnom formiranju, takoreći habitus:

"ORA je mesto gde sam se ja formirao, mesto koje me je izgradilo kao čoveka sa radnim navikama i određenim uverenjima. U mom životu se otada stalno provlači priča o dobrovoljnom radu. To je rezultat akcijaškog iskustva, 'deformacija' nastala na radnim akcijama. Nisam siguran da bih bio dobar sindikalni lider, rukovodilac, predsednik fudbalskog kluba 'ŽAK' u Kikindi, čak ni predsednik crkvenog građevinskog odbora ili pčelar da nije bilo akcijaškog iskustva. Jugoslovensko nasleđe, za mene, predstavljaju radne akcije, bratstvo i jedinstvo, Tito – fenomen, kao osoba koja je uspela da pomiri nepomirljivo, i popularna kultura, naročito revolucionarna i pop-rok muzika iz tog perioda".

Zanimljivo je da nijedan od elemenata koje Akcijaš navodi u gornjoj definiciji jugoslovenskog kulturnog nasleđa ne protivreći, u njegovom shvatanju, jasno profilisanoj svesti o sopstvenoj nacionalnoj i verskoj pripadnosti. Dobrovoljni omladinski rad, čije su odlike dobrovoljnost, kolektivizam, takmičarski duh i izgradnja (objekata, ali i ljudi), u periodu socijalizma poprima ulogu koju je imala moba u tradicionalnom srpskom društvu. U periodu post-socijalizma i tranzicije srpskog društva, dobrovoljni rad koji vodi poreklo iz organizovanog omladinskog rada socijalističkog društva i jugoslovenske države postaje takoreći nasleđeni kulturni kapital, pragmatično apolitično

sredstvo u ostvarenju novih društvenih i kulturnih ciljeva. To može biti izgradnja verskih i drugih javnih objekata, revitalizacija starih naselja nekadašnjih omladinskih radnih akcija ili uređenje prirodne sredine.

Lična motivacija u njegovom javnom delovanju proizilazi iz dva glavna izvora. Idealtipski posmatrano, to su dve zasebne, odvojene, suprotstavljene i naizgled nepomirljive tradicije, čija je "genealogija" različita: jedna je jugoslovenska, socijalistička i komunistička, pretežno anacionalna i ateistička, partizanska, radničko-seljačka, kolonistička bosansko-krajiška. Druga je nacionalna i crkveno-pravoslavna, srpska građanska i domaćinska, banatsko-starosedelačka i urbana. U stvarnosti, ove različite tradicije, podložne stereotipizaciji, vrednosnom konotiranju i hijerarhijskom rangiranju koliko i preispitivanju, u intimnom kulturnom iskustvu našeg aktera prožimaju se kao različite ali ravnopravne i kompatibilne "linije porekla", na kojima on zasniva svoj identitet i integritet, i odakle crpi motivaciju i energiju u svom javnom delanju i privatnom životu. U idiomu Akcijaša, tri ključne komponente njegovog identiteta – "akcijaški takmičarski duh, potkozarski gen i banatska volja" – počivaju na toj hibridnoj osnovi. One se međusobno izmiruju kroz dinamički proces, kroz aktivnost i reinterpretaciju samog subjekta, koji istovremeno "pregovara" sa aktuelnom društvenom stvarnošću i istorijskom prošlošću, kao i sa odsutnim Drugim – u ovom kontekstu "Drugi" su proterani Nemci.

Društvena i kulturna napetost između starosedelaca i doseljenika manifestuje se kao tendencija stigmatizovanja kolonista zbog proterivanja Nemaca u Banatu:

"Bosanci su ovde bili tretirani kao krivci, njima je nabijen kompleks proterivanja Švaba, ali Švabe su već bile izbegle pred Rusima. Kada su Bosanci stigli, većina Nemaca, pretežno bogatih zemljoposjednika, već je bila otišla. A da bi dobio kuću ovde, moj deda je morao da se odrekne svoje zemlje tamo u BiH".

Psihološki indukovani "sindrom kolektivne krivice", koji je bio rezultat istorijskih događaja, ideoloških podela i procesa u toku Drugog svetskog rata i fazi posleratne obnove zemlje i izgradnje novog društvenog sistema, postaje aktuelan u 1990-im u vezi sa procesima retradicionalizacije i jačanja nacionalnog identiteta. U kontekstu životne priče našeg individualnog aktera, kompleks krivice zadobija duhovno, religiozno i transcendentno značenje – iz sfere profanog, događajne istorije i odozgo dirigovane politike, izmešta se u sferu svetog i eventualno redefiniše kao "greh" predaka, to jest, generacije kolonista.

"Park u Banatskom Velikom Selu je nastao pedesetih godina na mestu nemačkog groblja. U parku se nalazi Zavičajna kuća, bosanska brvnara iz okoline Bihaća. U Vatrogasnom domu u našem selu našao sam zvono preostalo od stare katoličke crkve, zvono teško 115 kg. O tome sam obavestio udruženje lokalnih Nemaca u Kikindi i zamolio ih da dođu na teren. Izgleda da i oni razmatraju mogućnost da zvono ostane u Banatskom Velikom Selu i da se podigne spomen-obeležje kao znak sećanja na ranije, nemačko stanovništvo. Imam viziju da se pored Zavičajne kuće u Banatskom Velikom Selu postavi to njihovo nemačko crkveno zvono. Da se na tom mestu postavi spomenik, stilizo-

van u obliku rimske osmice, sa imenima svih Nemaca koji su sahranjeni na tom groblju, kao i imenima srpskih doseljenika.

Isprva je bilo mnogo otpora u selu, tj. pre desetak godina kada sam došao na tu ideju. No, kako vreme prolazi, neki ljudi to sada propagiraju kao dobru ideju i to kao svoju. Povezao sam MZ i udruženje nemačke zajednice u Kikindi¹⁸, Nemcima je predočena ta zamisao i sada sazreva. Seme je posejano i nešto će da nikne."

Delovanje "greha" iz prošlosti može se, dakle, neutralisati ispravnim delovanjem u sadašnjosti, povratkom tradicionalnoj pravoslavnoj veri, masovnim krštenjem, ličnom religioznošću i duhovnom akcijom kakva je crkvogradiateljstvo, kao i kulturnom akcijom u cilju ispravljanja istorijske nepravde učinjene etničkom i verskom *Drugom*, ali i *Sebi*, tj. srpskom nacionalnom identitetu.

¹⁸ Vidi na adresi [http://www.d-vereinkikinda.net/Neuig kei ten.htm](http://www.d-vereinkikinda.net/Neuig%20kei%20ten.htm).

Sadržaj

Ivan Kovačević Jugoslovensko kulturno nasleđe – od jugoslovenske ideje do jugonostalgije	7
Мира Радојевић Југословенска идеја као део југословенског културног наслеђа	21
Ljiljana Gavrilović Nepostojeće nasleđe zemlje koje nema	39
Марија Крстић Покрет несврстаних као југословенско наслеђе	57
Ljubica Milosavljević Stvaranje društvenog sloja penzionera – prilozi o kulturnom nasleđu jedne zemlje u penziji	83
Miloš Milenković Jugoslovenski multikulturalizam? <i>Preliminarna razmatranja</i>	109

Nenad Radić

- Jedan muzejski predmet kao metafora jugoslovenskog kulturnog nasleđa 123

Веселинка Кастратовић-Ристић

- Континуитет у дисконтинуитету Телесне вежбе, слетови, штафетне палице 139

Gordana Gorunović

- Sećanja na Omladinske radne akcije kao element jugoslovenskog nasleđa: iz perspektive učesnika i aktiviste 159

Nataša Simeunović Bajić

- Medijsko (re)konstruisanje jugoslovenskog kulturnog nasleđa i kolektivnog pamćenja: slučaj "Dana mladosti" 193

Emilija Mijić

- Nasleđe kao savremeni pop-kulturni sadržaj: Industrijalizacija i reprezentacija SFRJ 225

Izdavači: "Srpski genealoški centar", Radnička 50, Beograd i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Čika Ljubina 18-20. Za izdavače: Filip Niškanović i Bojan Žikić. Urednik: Miroslav Niškanović. Kompjuterska obrada i štampa: SGC, Beograd. Tiraž: 500 primeraka. Beograd 2011.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.85(497.1)(082)

316.722(497.1)(082)

OGLEDI o jugoslovenskom kulturnom nasleđu / uredio
Ivan Kovačević. – Beograd : Srpski genealoški centar :
Filozofski fakultet, Odeljenje za etnologiju i
antropologiju, 2011 (Beograd : SGC). – 224 str. : graf.
prikazi, tabele ; 18 cm. – (Etnološka biblioteka / [Srpski
genealoški centar] ; knj. 61)

Tiraž 500. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.
– Bibliografija uz većinu radova.

ISBN 978-86-83679-78-2

a) Културна антропологија – Југославија – Зборници
b) Југославија – Културна историја – Зборници
COBISS.SR-ID 188576268